

ABRAHAM NAŠ OTAC U VJERI Povijest, vjera i teologija

Adalbert REBIĆ, Zagreb

Sažetak

U radu autor razlaže Abrahamov život, njegov lik i djelo. Najprije osvjetljuje pitanje povijesnosti Abrahamova pojavka na biblijskoj sceni, a zatim njegovo značenje za povijest Božjeg naroda, starozavjetnog Izraela. Autor potom opširnije analizira Abrahamov poziv, u kojem se ističu njegova vjera i povjerenje u Boga. Nadalje, pokazuje kako se Bog objavljuje u Abrahamovu životu, kako s njime s jedne strane komunicira izravno (stariji tekstovi), a s druge strane preko anđela (mlađi tekstovi). U tome se Bog prilagođava ljudskim načinima komuniciranja. Kao primjer ističe se prizor u kojem se Bog objavljuje Abrahamu u liku »trojice« i obećaje mu Izakovo rođenje.

Posebno poglavlje autor posvećuje nacrtu izraelske povijesti koja se nazire već u Abrahamovu životu: u Abrahamu je izraelska povijest anticipirana kroz put od Ura Kaldejskog do Kanaana (povratak iz babilonskog sužanjstva), pa do Egipta i opet iz Egipta u Kanaan (izlazak iz Egipta, iz kuće ropstva), te ulazak u Obećanu zemlju. Abraham je tako postao simbolom jedinstva izraelskoga naroda, unatoč unutarnjim (plemenskim) razlikama.

Autor potom analizira Abrahama kao svjedoka izvorne religije. U biblijskim je tekstovima Abraham predstavljen kao preteča svih onih koji vjeruju, postaje »otac u vjeri« onima kojima nije »otac po krvi«. Abraham je čovjek spasenja unaprijed, čovjek odlaska bez povratka, čovjek čina vjere, otac mogućih i nemogućih pothvata, i po tome je on nama danas uzor u međureligijskom sporazumijevanju. Na kraju autor izlaže Abrahamov lik u Kur'anu. Kur'an spominje Abrahama (Ibrahima) na mnogim mjestima. On je za Kur'an prvi musliman, prvi čovjek koji se potpuno Bogu predao i koji je u tom pogledu preteča Muhameda. Autor zaključuje svoje izlaganje ukazujući na važnost Abrahama u međureligijskom dijalogu danas.

Ključne riječi: Abraham, Abraham i povijest, vjera i povijest, pojam biblijske povijesti, Abraham u Bibliji, Abraham čovjek vjere, Abraham uzor vjernika, Abraham u Kur'anu.

Uvod

Čitajući biblijske izvještaje o Abrahamu čitatelju se postavljaju mnoga pitanja. Čini se kao da te izvještaje nije napisao jedan te isti pisac i da taj pisac nije Abrahamov suvremenik. Dapače, izgleda da su izvještaji o Abrahamu jako udaljeni od vremena u kojem je Abraham mogao živjeti. Stoga se čitatelj s potpunim

pravom pita o odnosu ovih izvještaja prema povijesnim događajima, odnosno prema povijesnom Abrahamu.

Ono što nam ponajprije upada u oči jesu takozvani duplikati, odnosno dvostruki izvještaji.

1. Abraham dvaput nekoga uvjerava da mu je Saraja sestra: prvi puta faraona (Post 12,10-20), a drugi puta Abimeleka, kralja gerarskoga (Post 20,1-18). Oba puta kraljevi uzimaju Saraju u svoj harem, ali ih za taj čin stiže Božja kazna: Bog je faraona udario velikim nevoljama, a Abimeleka bolešću.

2. Prema biblijskim izvještajima Bog je dvaput sklopio Savez s Abrahamom: Post 15 (Jahvist i Elohist) i Post 17 (Svećenik).

3. Nadalje, pozorni čitatelj se pita kako je moguće da starac od sto godina može začeti dijete (Post 21,5) i umrijeti u dobi od 175 godina (Post 25,7).

4. Prema biblijskim izvještajima Abrahamova je sluškinja, Egipćanka Hagara, dvaput istjerana iz Abrahamova doma. Prvi puta je Hagara pobjegla od Saraje koja je s njome loše postupala, jer joj je bila zavidna što je s njom Abraham začeo dijete (Post 16,6). Drugi puta sam je Abraham otpustio Hagaru na zahtjev Sarin, jer se Hagarin sin Jišmael igrao s njezinim sinom Izakom, što joj nije bilo drago. Abraham tada daje Hagari kruha i mješanicu vode i vrlo je ljubazno otpusti iz zajedništva (Post 21,8-21)

5. Rođenje sina Izaka dva je puta naviješteno u Knjizi Postanka: u 17,21 i u 18,10.

S pravom se pitamo je li, prema tim dvostrukim biblijskim izvještajima, riječ o samo jednom događaju ili o dva različita događaja. Ako je ovo potonje točno, onda se pitamo koji je od njih povijesno istinit.

Sličnih poteškoća s Abrahamom ima i na mnogim drugim mjestima u Bibliji. Bez sumnje, izvještaji o Abrahamu temelje se na različitim usmenim i pismenim predajama, koje su se prenosile iz naraštaja u naraštaj i bile mijenjane, već prema tomu kako su religijski shvaćali i tumačili Abrahama i prizore iz njegova života. Predaje o Abrahamu nastajale su u različitim sredinama i u različitim vremenima. Konačno su sve predaje o Abrahamu redigirali pismoznanci u V. st. pr. Kr.

1. Što nam povijest može sigurno reći o događajima oko Abrahama?

Očigledno, biblijski izvještaji o Abrahamu ne žele biti shvaćeni u duhu suvremene znanstvene povijesti. Znanstvenici do sada nisu pronašli u arheološkim istraživanjima nijedan izvanbiblijski tekst koji bi govorio o Abrahamu, njegovoj opstojnosti, njegovu klanu ili plemenu ili o događajima njegova života. Istina, Abraham i nije bio za svoje vrijeme tako važna osoba da bi ga šumerska, asirska, babilonska ili egipatska povijest zabilježila.

S druge pak strane usporedba biblijskih opisa s antiknim orijentalnim tekstovima, pisanimi klinastim pismom ili hijeroglifima, omogućuje nam da zaključimo da se opisi običaja, pravnih ustanova, imena raznih plemena i krajeva uvelike podudaraju s onime što čitamo u antiknim tekstovima o počecima drugog tisućljeća pr. Kr. Stoga mnogi egzegeti smještaju Abrahama u sredinu XIX. ili XVIII. st. pr. Kr. No ima ih koji su vrlo skeptični u odnosu na Abrahamovu povijesnu starost pa ga radije smještaju u XIII. st. ili u još mlađe doba. Ovi potonji tvrde da su običaji kakve opisuju izvještaji o Abrahamu vladali na drevnom Bliskom istoku kroz cijelo drugo tisućljeće pr. Kr. Oni tvrde da na temelju tih tekstova možemo nešto saznati o vremenu u kojem su bili redigirani biblijski tekstovi a ništa o takozvanim »patrijarškim vremenima«, koja opisuju Knjiga Postanka. Arheolozi koji su iskapani Negeb tvrde da je taj kraj bio nastanjen tek krajem XIII. ili početkom XII. st. O tomu se još uvijek danas raspravlja među egzegetima.

Religija izraelskih patrijarha ili rodozačetnika umnogome se razlikuje od religije koju prikazuje Tora, to jest Mojsijev zakon. Abraham, npr., sam prinosi žrtve, on sam obavlja službu svećenika u svome klanu. U njegovu životu nema ni traga o poštivanju šabata ili obredno čiste hrane (*košer*). Teško je zamisliti da bi te izvještaje o Abrahamu mogao izmisliti pisac, čije je poimanje kulta bilo sasvim drukčije. Da je on kojim slučajem izmislio povijest Abrahamovu, ne bi mogao apstrahirati od religijske prakse kakvu je poznao. Doista, tekstovi o Abrahamu u Knjizi Postanka svjedoci su vrlo stare religijske prakse. To još, istina, ne dokazuje drevnu povijesnost tih izvještaja, ali ukazuje na to da oni sadrže vrlo staro pripovijedalačko gradivo.

2. Vjera i povijest

Premda ne možemo točno utvrditi kada se odvijala povijest izraelskih rodozačetnika, ne smijemo na temelju toga dokazivati da ti događaji nisu povijesni. Biblijski izvještaji o patrijarsima Abrahamu, Izaku, Jakovu i Josipu slični su obiteljskim sagama (*kažama*) ili legendama. Legende, naime, imaju podrijetlo u nekoj važnoj povijesnoj osobi ili u nekom važnom povijesnom događaju. Naraštaji ih prepričavaju svojim potomcima i one na starom istoku imaju *religijski značaj*. Od naraštaja do naraštaja obogaćuju se novim vjerskim sadržajima i primjenjuju na nove prilike.

Neki biblijski izvještaji o Abrahamu za objektivnog povjesničara sadrže vrlo vjerojatne i prihvatljive činjenice, kao što je npr. Abrahamov silazak u Egipat zbog gladi u Kanaanu (Post 12,10).

Dakako, tu susrećemo i čudesnih i nevjerojatnih stvari, koje teško mogu biti povijesne, kao što je npr. pretvaranje Lotove žene u stup soli (Post 19,26). Takve pripovijesti idu u red etioloških pripovijesti, kojima biblijski pisac namjerava protumačiti neku neobičnu pojavu svojega vremena nekim fiktivnim događajem iz

prošlosti kao razlogom toj neobičnoj pojavi (kao npr. u našoj književnosti *Kameni svatovi* Augusta Šenoae).

Ima, nadalje, izvještaja koji ne idu ni u kategoriju vjerojatnoga ni u kategoriju nevjerojatnoga, nego ih nadilaze. Nitko danas ne može provjeriti je li Abrahamov odlazak iz Ura Kaldejskog u Haran, i dalje u Kanaan, bio njegov odgovor Božjem pozivu (Post 12,1-4) ili se dogodio iz nekih drugih razloga. Ovdje smo na području vjere, na području religijskog izražavanja. Ova treća književna vrsta tih tekstova baca novo svjetlo na dvije prethodne kategorije. Tu je čitatelj suočen s nečim sasvim novim; pozvan je nadići pitanje povijesnosti, te se upustiti u jedno sasvim novo iskustvo, iskustvo vjere. Time, dakako, nipošto ne želimo reći da u biblijskim izvještajima o Abrahamu nema ničega povijesnoga. Povijest i vjeru u tim je tekstovima zapravo teško razlučiti.¹

Trostoljetno istraživanje Petoknjižja – od oratorijanca Simona Richarda (1638.–1712.) do Martina Notha (1902.–1968.) – ukazalo je na to da je Petoknjižje nastajalo kroz pet stoljeća i da je konačno bilo redigirano krajem VII. ili krajem VI. st. pr. Kr. Na konačnu redakciju veliki je utjecaj učinio s jedne strane *Ponovljeni zakon*, koji je nastao u vrijeme Jošuine obnove 622. godine (usp. 2 Kr 22 – 23), a s druge strane *svećeničko djelo* u vrijeme poslije babilonskoga sužanjstva. Tada je židovska zajednica, pod perzijskom vlašću, učinila veliku retrospektivu i retroprojekciju. Tu su dakle zastupljene dvije velike teologije: deuteronomska i svećenička. Deuteronomska je predaja podrijetlo i bit izraelskoga naroda pripisivala *objavi Zakona i sklapanju Saveza na Sinaju*. Svećenička je predaja, naprotiv, podrijetlo izraelskoga naroda pripisivala *ocu Abrahamu*. Izrael je zajednica u vjeri zato što je prije svega zajednica u krvi. On je konstituiran kao narod Božji u ocu Abrahamu. Odatle veliki naglasak na predajama o Abrahamu. Bog je Izraela izabrao od svih naroda da bude njegovim sinom, da u njegovoj sredini stanuje, kao što mu je obećao na Sinaju (Izl 29).

U poslijesužanjsko doba izraelski su mudraci stvorili jedinstvenu povijest naroda Božjega spojivši deuteronomsko djelo sa svećeničkim djelom. Tako su stvorili veličanstvenu knjigu koja seže od opisa *stvaranja svijeta* (Post 1) do *zauzeća Obećane zemlje* (Još 24). Piscu vide *cilj* povijesti stvaranja svijeta i povijesti čovječanstva u sigurnom i trajnom nastanjenju Izraelaca u novoj domovini. Ovim su djelom izraelski mudraci stvorili teologiju koja se mogla oduprijeti perzijskoj državnoj ideologiji, prema kojoj je perzijski bog Ahuramazda svakom narodu dao svoje mjesto u svijetu s Perzepolisom kao središtem.² Poslijesužanjski su izraelski mudraci preuzeli svećeničko teološko stanovište, prema kojemu je izraelski

¹ Usp. Walter VOGELS, »Le personnage d'Abraham est-il historique?«, u: *Biblia*, br. 16, Pariz, 2003., str. 6–7.

² Usp. Eckart OTTO, »Wer schrieb die Erzählungen von Abraham?«, u: *Welt und Umwelt der Bibel*, br. 30, Stuttgart, 2003., str. 9–12.

narod nastao iz sjemena Abrahamova te je stoga podrijetlo od oca Abrahama kriterij pripadnosti Izraelu. Ovo su teološko stanovište dopunili s deuteronomskim kriterijem pripadanja *Savezu* tako da je i prozelitima bio omogućen ulaz u »narod Božji« .

Odatle je razumljivo zašto Abraham svome sinu Izaku nalazi za ženu Rebeku, nećakinju, u dalekoj zemlji, izvan Kanaanaca, podrijetlo svoga oca Abrahama smještaju u daleki Ur u Mezopotamiju. I da bi potvrdili genealogijsku čistoću, ali i pripadnost izabranom narodu Sjevernoga Izraela, koji su u VIII. st. pr. Kr. Asirci osvojili i razorili, svećenici naglašavaju da i deset izraelskih plemena treba biti dio idealnoga Izraela. Upravo zato ističu česta Abrahamova putovanja kroz Sjeverno kraljevstvo, njegov višekratni boravak u Šekemu i Betelu (Post 12,6-9; 13,13), kao i u Hebronu na jugu (Post 13, 8).

U okvir ciklusa o Abrahamovu životu izraelski mudraci s kraja V. st. pr. Kr. uključuju neke mjesne tradicije o Abrahamu, kao npr. onu o njegovu boravku u Mamre kod Hebrona (Post 18), da bi dokazali pravo Izraelaca na tu zemlju. Nešto kasnije, na prijelazu iz V. u IV. st. pr. Kr., u vrijeme Ezre, isti mudraci jače ističu *Zakon*, Toru, kao *središte i cilj svijeta*. Tako se suprotstavljaju perzijskoj državnoj ideologiji prema kojoj je perzijsko pravo dio stvarateljskog poretka perzijskog carskog boga Ahuramazde.

Abrahamu pridaju *nove teološke naglaske*. On postaje uzorom vjere i čovjekom povjerenja i pouzdanja u Boga i u Božja obećanja. U to doba nastaje konačni redakcijski oblik pripovijesti o žrtvovanju sina Izaka (Post 22). Tema posjedovanja zemlje se zapostavlja, a u prvi plan dolazi sada *poslijesužanjska židovska dijaspora*, čiji je predstavnik upravo Abraham. Biti Židov znači ispunjavati volju Božju, oblikovanu u Božjem Zakonu, *Tori*, objavljenu u Knjizi Ponovljenoga zakona. To je moguće ostvarivati svugdje u svijetu kao što je to činio i Abraham, vječni putnik, s kojim je Bog sklopio vječni Savez (Post 17). Abraham postaje uzor Židova koji živi u dijaspori. Kao što se Abraham stalno nadao konačnom sigurnom životu u Obećanoj zemlji, što je trajno pred njime bilo kao cilj, kao budućnost, tako se i svaki Židov, koji živi u dijaspori, treba stalno nadati sigurnom životu u obećanoj domovini. Cilj stvaranja i svjetske povijesti objava je Zakona Božjega u vrijeme Mojsija na brdu Sinaju za koju je Abraham oduvijek živio.

Pokušajmo to, što smo u tezama iznijeli, pokazati na biblijskim primjerima.

3. Biblijski primjeri

3.1. Abrahamov poziv i odlazak u nepoznato

Tekst u Post 12,1-9 je pod teološkim vidom izvanredan. Sve počinje Božjom inicijativom, Božjom riječju koja je upućena čovjeku. Bog »reče Abramom ... i

Abram se zaputi na put« (12,1.4). Da kojim slučajem taj čovjek nije poslušao Boga, povijest bi spasenja bila okončana tek što je započela. Međutim, Abram prihvaća Božji poziv: »Abram se zaputi kako mu je Gospodin rekao ... Od postaje do postaje Abram se pomicao prema Negebu« (Post 12,4.9).

Abramu koji je iskazao bezuvjetnu poslušnost Bogu, Bog obećava blagoslov: »Velik ću narod od tebe učiniti, blagoslovit ću te, ime ću ti uzveličati, i sam ćeš biti blagoslov. Blagoslivljat ću one koji te blagoslivljali budu, koji te budu kleli, njih ću proklinjati; sva plemena na zemlji tobom će se blagoslivljati« (Post 12,2-3).

Hoće li se ta obećanja ostvariti i kako će se ostvariti? Da bi čitatelj dobio odgovor na to pitanje, mora pročitati sve izvještaje o Abrahamu.

3.2. *Gospodin je izabrao Abrahama*

Tekst Božjeg blagoslova, u kojem Bog govori u prvom licu i s više glagola ističe Božje djelovanje (*učinit ću od tebe, blagoslovit ću te, ime ću ti uzveličati, blagoslivljat ću ...*) pokazuje da je tu Bog na djelu, da je on glavni pokretač Abrahamove povijesti. A zašto je Bog izabrao upravo Abrahama a ne nekog drugoga? To je tajna koju samo Bog zna. Ni po čemu nije razvidno, da je Abraham bolji od drugih.

Takav Božji poziv je vrlo zahtjevan. Gospodin mu kaže: »*Idi iz zemlje svoje ...*« Abraham mora napustiti svoj zavičaj, očinski dom, oca, te poći u krajeve koje će mu Bog pokazati, a koje on ne poznaje.

Izraz »blagosloviti« prevladava u Božjem obećanju: u ovom se kratkom tekstu *pet* puta ponavlja. Blagoslov je u Bibliji uvijek u vezi s darivanjem života. Abraham će biti blagoslovljen osobno; on će postati izvorom blagoslova za druge. U njemu će, potom, biti blagoslovljeno sve njegovo potomstvo. Abraham će postati ocem brojnog naroda.

3.3. *Abrahamov odgovor*

Jesu li Božja obećanja vrijedna da za njih valja sve ostaviti i krenuti u nepoznatom pravcu? To Abraham zasigurno ne zna. Abraham ima 75 godina (Post 12,4). Njegova je žena neplodna (Post 11,30). Abraham i Sara kao muž i žena nisu baš u idealnim uvjetima života da bi se još mogli nadati da će postati ocem i majkom brojnoga naroda. Hoće li, dakle, Abraham povjerovati Božjoj riječi, poslušati Boga i krenuti na put?

Abrahamov odgovor iznenađuje i u isti tren zadivljuje. Abraham se zaputi, a da nije ništa prigovorio. Biblijski pisac to naglašava, napisavši: »Abram se zaputi kako mu je Gospodin rekao!« (12,4). S njime se zapute Sara i nećak Lot.

Počinje dugi Abrahamov hod: »Abram uze sa sobom ženu svoju Saraju ... i svu čeljad koju su stekli u Haranu te pođu u zemlju kanaansku ... Od postaje do postaje Abram se pomicao prema Negebu« (12,5.9). Put je naznačen sasvim

općenito, globalno, bez ikakvih pojedinosti. »Abram prođe zemljom do mjesta Šekema – do hrasta More. Kanaanci su onda bili u zemlji« (12,6-7). A upravo ovdje Bog daje novo obećanje: »Tvome ću potomstvu dati ovu zemlju!« (12,7). Ovom je obećanju u tom trenutku doista bilo teško povjerovati. Ta Kanaanci su onda bili u toj zemlji. Umjesto odgovora Gospodinu Abraham je podigao žrtvenik u Šekemu: »Abram tu podigne žrtvenik Gospodinu, koji mu se objavio.« Podići žrtvenik jest čin pobožnosti i odanosti Bogu, ali i čin kojim osoba želi pokazati da ta zemlja pripada njegovu Bogu, Bogu kojemu se on ovdje želi ubuduće klanjati. Postavljanjem žrtvenika Abraham iskazuje zahvalnost Bogu i posvjedočuje vjeru u Boga da će se obećanje ispuniti.

Abraham slijedi poznati put dalje, prema Aju i Betelu (12,8). Ondje opet podigne žrtvenik Bogu i zazva »ime Jahvino« (12,8). Ondje štuje Boga i moli mu se. I nastavlja put prema Negebu (12,9), prema jugu Obećane zemlje. Kao da je Abraham proračunato i s određenim ciljem prošao zemljom, da je izvidi i za se predodredi. Uostalom, zar to nije upravo put kojim je izabrani narod nakon oslobođenja iz egipatskog sužanjstva ulazio u zemlju i tim se pravcima širio po Obećanoj zemlji (knjige Jošua – Suci).

Tako je započela povijest Abrahamova. Abraham je bez oklijevanja povjeroval Bogu, iskazao mu bezgraničnu poslušnost. U Abrahamovu liku iščitavamo zapravo povijest izraelskoga naroda u doba prve ljubavi, u doba dok mu je Abrahamov lik vazda bio pred očima kao ideal koji treba ostvariti. U Abrahamovu su životu Božji blagoslov, brojno potomstvo i obećana zemlja bili doista nestvarna obećanja. Međutim, nisu li se ona i te kako vjerno ispunila u životu izraelskoga naroda, koji je uprisutnjen već u svome rodozačetniku Abrahamu (izraz *korporativna osobnost*).

Post 12,1-9 zapravo je *teološki prikaz* buduće povijesti Božjeg naroda zacrtane u liku njihova rodozačetnika Abrahama. U Abrahamovoj je povijesti anticipirana na neki način povijest židovskoga naroda. Izvješća o Abrahamu su svojevrsan, izvrstan uvod u povijest spasenja Božjega naroda.

3.4. Obećanje zemlje

Ono što u izvještaju o Abrahamu slijedi neposredno nakon poziva i Božjih obećanja razočarava.

»Ali kad je zemljom zavladao glad, Abram se spusti u Egipat da ondje proboravi, jer je velika glad harala zemljom ...« (Post 12,10). Abraham napušta zemlju, koju Bog upravo obećava dati u posjed njemu i njegovu potomstvu. Odlazi u Egipat gdje se na ne baš doličan način brzo obogatio (12,10-20).

Iz Egipta se Abraham sa ženom Sarom i nećakom Lotom vraća u Obećanu zemlju. U Betelu »postavlja šator« (nastanjuje se) i ondje, gdje je već ranije postavio žrtvenik Bogu, »zaziva ime Jahvino«, to jest štuje Boga (13,1-5). Pisac

na naše veliko iznenađenje ističe da su se Abraham i Lot tako obogatili da im zajednički zemljani posjed nije bio dostatan za uzdržavanje, pa su se podijelili (13,6). Na početku su bili siromašni, potom je glad zavladala zemljom, a oni su kao potrebiti kruha našli utočište u Egiptu. Začudo nas kako su odjednom postali bogati.

Sukob koji je nastao između Abrahama i Lota, točnije između Abrahamovih i Lotovih pastira, Abraham je riješio miroljubivim načinom. Takvi se sukobi inače često u povijesti rješavaju ratom, prolijevanjem krvi, rađanjem mržnje i osvete, te ponovnim osiromašenjem. A Abraham je rekao Lotu: »Neka ne bude svade između mene i tebe ... ta mi smo braća!« (13,8). U Egiptu se Abraham pokazao samoljubivim, egoistom, a sada odjednom pokazuje plemenito srce. Premda stariji, prepušta mlađemu, nećaku Lotu, da bira bolji dio za sebe. Pošto se Lot odlučio za »svu Jordansku dolinu i ode na istok« (13,11), Abraham je odlučio ostati u kanaanskoj zemlji. Nakon takve Abrahamove velikodušnosti Gospodin mu ponovno obećava da će dati njemu i njegovu brojnom potomstvu »svu zemlju prema sjeveru, jugu, istoku i zapadu, što je možeš vidjeti« (13,14).

Opisujući Abrahama i Lota pisac ističe razlike u njihovu ponašanju. Lot je za sebe izabrao »svu Jordansku dolinu posvuda dobro natapanu«, koja je bila »kao vrt Jahvin« (Post 13,10). Lot je mislio da je izabrao bolji dio, no uskoro će uvidjeti da je za sebe izabrao zapravo propast. Tako je biblijski pisac pokazao kako egoizam vodi u propast. Drukčije je bilo s Abrahamom. Za svoju velikodušnost dobio je Božji blagoslov i zemlju zauvijek. Povrh toga Bog mu je obećao da će mu potomstvo učiniti brojnim kao prah na zemlji: »Ako tko mogne prebrojiti prah zemlje, i tvoje će potomstvo moći prebrojiti!« (13,16). Abraham je podigao drugi žrtvenik Gospodinu u čast, ovaj puta kod hrasta Mamre kraj Hebrona (13,18), dok je Lot »razapeo svoje šatore do Sodome. A žitelji Sodome bijahu veoma opaki, sami grješnici protiv Jahve« (Post 13,12-13).

Ovaj izvještaj zaslužuje svu našu pozornost. On ima istu težinu kao i onaj prema kojemu je Abraham spreman Bogu žrtvovati svoga sina Izaka (Post 24): ovdje nudi zemlju svome »bratu« Lotu (Post 13), a ondje svoga sina Izaka Gospodinu (Post 24). Biblijska prapovijest opisuje dva odbijanja: odbijanje Boga (Post 3) i odbijanje vlastitog brata (Post 4), a u Abrahamovoj povijesti pisac opisuje dvije ponude: Abraham nudi Lotu zemlju, da bi poslije bio sposoban ponuditi Bogu i svoje potomstvo.

3.5. Bog razgovara s ljudima onako kako i oni sami međusobno razgovaraju

U izvještajima o Abrahamu, pogotovo u onima iz starijih biblijskih predaja, Bog je prikazan u čovječjem obličju: blizak je s ljudima, s njima razgovara, posjećuje ih ... Biblijski su redaktori pri kraju nastajanja biblijskih predaja, kad su ih objedinjavali u jednu cjelinu, bili znatno oprezniji u odnosu na prikazivanje Boga.

Posezali su za slikama, simbolima, literarnim figurama, kako bi sačuvali Božju transcendenciju.

U starijim izvještajima o Abrahamu Gospodin razgovara s Abrahamom, Hagarom i drugim osobama. Bog »odgovara« Abrahamu kad mu ovaj upućuje molbu za Sodomu. On čuje plač djeteta Jišmaela u pustinji, veliku viku na Sodomu i Gomoru. Čitatelju se na trenutke pričinja kao da Bog prema biblijskom izvještaju ima oči i uši. Bog dopušta i omogućuje Abrahamu da ga »vidi«. I on sam želi »sići dolje da vidi« što rade ljudi u Sodomi i Gomori protiv kojih je velika vika. Faraona udara velikim nevoljama (12,17) a Hagari otvara oči, kao da »ima ruke« (Post 21,19).

Ljudi međusobno komuniciraju na mnogo načina. S nekima razgovaraju, slušaju ih, gledaju ih ili dodiruju. Kad vjernik želi Bogu priopćiti neke svoje osjećaje, strahove, želje ili molbe, on to čini na isti način kao što to čini sa svojim bližnjima. Dakako, vjernik je svjestan da Boga ne može vidjeti. Boga nitko nikada nije vidio, osim njegova Sina, »koji je u krilu Očevu, on ga obznani« (Iv 1,18). Boga nisu mogli vidjeti ni Abraham ni Mojsije. Mojsiju je Bog izričito priopćio: »A ti, dodaj, moga lica ne možeš vidjeti, jer ne može čovjek mene vidjeti i na životu ostati ... Ali se lice moje ne može vidjeti« (Izl 33,20-23).

Neki se biblijski likovi, prema kasnijim biblijskim predajama, ne utječu Bogu izravno nego po *posrednicima*, koji predstavljaju Boga pred ljudima, prenose ljudima Božju riječ. To su »anđeli«³. Najjasniji je slučaj gdje Bog govori čovjeku po posredniku upravo u izvještaju o navještaju Izakova rođenja (Post 18). Tu se pojavljuje tajanstveni lik »trojice« preko kojega se kao posrednika Bog ukazuje Abrahamu. U izvještaju je taj tajanstveni lik čas u množini čas u jednini. Abraham ga oslovljava »Gospodine moj!«, a biblijski ga pisac odmah na početku izvještaja poistovjećuje s Gospodinom. Piše naime: »Gospodin mu se ukaza kod hrasta Mamre dok je on sjedio na ulazu u šator za dnevne žege« (18,1). Potom tog istog gosta gleda kao »tri čovjeka«. Tako se u izvještaju miješaju i Bog i »trojica«. Svakako, Abraham tog tajanstvenog gosta prepoznaje kao Gospodina i obraća mu se tako: »Gospodine moj!«

Kad su »trojica« krenula prema Sodomi, »Abraham je stajao pred Gospodinom« (18,22). Dobivamo dojam kao da su otišla samo dvojica, a jedan, to jest Gospodin, još je ostao s Abrahamom. Doista, u Post 19,1 biblijski pisac primjećuje: »Ona dva anđela stignu navečer u Sodomu dok je Lot sjedio na vratima Sodome ...« Od one trojice sad su preostala još samo dva anđela. Promijenjen je *broj i lik*; prije su to bila *tri čovjeka*, sada su dva *anđela* (19,1). U ostalom dijelu istog poglavlja ta-

³ Izraz »anđeo« je grčkog podrijetla (grč. *angelos*: poslanik); u naš jezik došao je preko latinskog jezika (lat. *angelus*). Grčki prijevod Svetoga pisma Staroga zavjeta, nazvan Septuaginta (semdesetorica), na više mjesta prevodi hebr. riječ »mal'ak« (poslanik, glasnik, vjesnik) grčkom riječju »angelos« .

janstveni posjetitelji stalno mijenjaju identitet: tri čovjeka, anđeli, tri čovjeka; Lot ih oslovljava jedanput u množini, drugi put (19,19) u jednini ... Lot ih kao i Abraham naziva »Gospodine moj«. Tako biblijski pisac u tim dvama poglavljima (18 – 19) predstavlja Boga na vrlo istančan način; pokazuje kako Bog komunicira s ljudima i kako i dalje ostaje otajstveni Bog.

Bog je govorio Abrahamu kao što govori vjernicima svih vremena, kroz prirodu, kroz događaje svakidašnjeg života, po osobama, tajanstvenim glasom čovjekove savjesti.

Prvi dio izvještaja o Abrahamu opisuje kako je krenuo na put sa Sarajom, s Lotom i svom svojom imovinom koju su namakli (Post 12,4-5). Taj polazak na put, stalna migracija nomada, prikazan je u Bibliji kao odgovor na Božji poziv. U tom polasku na put biblijski je pisac vidio *početak povijesti spasenja svojega naroda*.

4. Abrahamova povijest – povijest židovskoga naroda

Abraham je biblijski lik bogat simbolikom. U njemu je *anticipirano* sadržana povijest Izraela te je tako on postao *jedinstvenim ocem* Izraela. Tu leži ključ za razumijevanje biblijskih predaja o Abrahamu. Ispravno čitanje i iščitavanje biblijskih izvještaja o Abrahamu pomaže nam da u njima otkrijemo sve njihovo *teološko* bogatstvo.

U Bibliji su izvještaji o Abrahamu poredani *kronološki*. Treba u njima pronaći elemente koji otkrivaju zašto su napisani ovako a ne drukčije i zašto su stavljani *na početak* Izraelove povijesti, na onaj početak, kad još Izrael kao takav nije postojao. No, kad Bog Abrahamu obećaje: »Od tebe ću učiniti velik narod!« (Post 12,2), biblijski pisac misli na Izrael. Pojavak Abrahama kao »oca« i kao »rodozačetnika« u Bibliji ovisi o opstojnosti Izraela, koji kao takav tek mora nastati.

Da bismo mogli odgovoriti na postavljena pitanja, trebamo te tekstove čitati počevši od posljednjih redaktora, koji su prikupljali i sređivali predaje o Abrahamu. Tek ćemo onda steći pravu sliku o onomu što su biblijski pisci mislili o Abrahamu, odnosno što je židovski narod vjerovao o njemu. Treba voditi računa o slojevitom sastavu Staroga zavjeta i o njegovu višestoljetnom nastajanju. Zapisivanje starozavjetne povijesti povezano je sa sviješću koju je Izrael imao o sebi samome i o svojoj povijesti.

Ako pažljivije iščitamo izvještaje o Abrahamu, zapažamo *tri elementa*: Abrahamov lik, njegova putovanja i njegovo naseljenje u Obećanoj zemlji. Abrahamova putovanja – a Abraham je rodozačetnik svih Židova – počinju u Mezopotamiji, u Uru Kaldejskome (Post 11,31) i sežu sve do Egipta na Zapadu (12,10). Sva mjesta kroz koja on prolazi – Šekem, Betel, Hebron, Beer Šeba – poprimaju za Izrael sakralno značenje. Ona postaju za njih sveta mjesta, na njima su izgrađena svetišta, uz koja je čvrsto vezana osoba Abrahamova. To su

uostalom glavna mjesta uz koja je vezana duga povijest židovskoga naroda. Put Židova kreće se od Babilonije u velikom luku prema Egiptu na Zapadu (Josip i Jakov), i onda iz Egipta (Mojsije) u Obećanu zemlju kroz sva kanaanska mjesta (Jošua) koja su obilježena Abrahamovom prisutnošću. Tako je Abrahamov put od Ura Kaldejskoga do Beer Šebe ujedno i put židovskoga naroda iz Babilonije u Judeju. Povijesni hod Abrahamov postaje *anticipacija* i *uzor* povijesnog hoda izraelskoga naroda. Iz ovakvog iščitavanja biblijskih tekstova o Abrahamu – iz perspektive kasnije povijesti Izraela – jasno je da etape kasnijeg iskustva Izraela i konkretni događaji u njegovoj povijesti odgovaraju pojedinim etapama Abrahamova života. Ukazivanjem na činjenicu, da je Izrael poput Abrahama napustio Mezopotamiju, poput njega lutao pustinjom i poput njega od Boga dobio obećanje da će se za stalno nastaniti u Obećanoj zemlji, istaknuta je *važnost povijesti izraelskoga naroda*.

Abrahamovu povijest biblijski redaktori s kraja VI. i V. st. ne gledaju međutim samo kao model važan za prošlost nego i za *budućnost*. U Abrahamovoj povijesti *naziru se rješenja* za izraelski narod u budućnosti. Po povratku iz babilonskoga sužanjstva židovski je narod trebao neki religiozni model, uzor, u svjetlu kojeg bi mogao rješavati svoje napetosti, osobito u pogledu obdržavanja ćudorednih propisa (etnička čistoća od nežidovskih žena, usp. Ezr 9). Kad su se prognanici vratili iz babilonskoga sužanjstva, postali su svjesni velikih razlika između sebe i onih koji su ostali u Judeji i onih koji su pobjegli u Egipat u odnosu na *vjeru, Zakon i povijest*. Posljedica tih podjela bio je npr. rascjep između Samarijanaca i Židova, a kasnije i između samih Židova unutar sebe u odnosu na helenizaciju (IV. i III. st.). U to je vrijeme bilo vrlo važno čitati knjige Jošuinu, Sudaca, 1 – 2 Samuelovu i 1 – 2 Kraljeva i tako stjecati *samosvijest* i *prepoznatljivost* sebe kao jednog jedinstvenog naroda. Shvatili su da je povijest od vremena Jošuinih pa do kraja monarhije, do razorenja Jeruzalema 587. godine, *konstitutivna* za njihov narod.

Abraham je postao simbolom jedinstva izraelskoga naroda unatoč razlikama. Izraelski su mudraci iz vremena od VI. do IV. st. razmišljali o tome kako da svome narodu stvore svijest da su povijesno i teološki gledano jedan jedinstveni narod. Trebalo je pronaći *objedinjujući princip*, koji bi iz različitih plemena, različitih tradicija, naroda različitih povijesnih okolnosti stvorio jedan narod. Nastojali su iz sinteze izraelske povijesti pokazati da imaju zajedničke korijene i da su nutarnje gledano jedan narod. U tom nastojanju prolazili su kroz povijesne faze koje su prethodile babilonskom sužanjstvu u VI. st.: podjela Izraela na Južno i Sjeverno kraljevstvo (934.–587.), napetosti i sukobi između Šaula i Davida (XI. i X. st.), razlike i suprotnosti između onih koji su u zemlju došli iz Egipta, onih koji su došli iz pustinje i onih koji su oduvijek već stanovali u zemlji. U ovom retroprojiciranju, *hodu unazad kroz povijest*, došli su do objave na Sinaju. Dapače, išli su još dalje unatrag, u vrijeme prije te objave. Taj su *objedinjujući princip* konačno našli u *Abrahamu*.

Tako su došli do Abrahama, čija osobna povijest sadrži različite sastavne dijelove koji integriraju višestoljetnu povijest izraelskoga naroda. Ta je povijest bila tako napeta, tako različita, tako puna suprotnih i nutarnje nespojivih elemenata da je često brat ubijao brata (Kajin i Abel, Šaul i David). U takvom *opisivanju*, u takvom *stvaranju povijesti*, u kojem su išli za traženjem elemenata koji bi objedinjavali, stvarali jedinstvo, jasno je da opisivanje povijesti nema ništa zajedničko sa suvremenim načinom pisanja povijesti. Ovom načinu pisanja povijesti cilj je bio u prvom redu *nacionalni* i *politički*, konačno *religijski* i *duhovni*. U biblijskoj povijesti ti se elementi jedni od drugih ne daju odijeliti. Po sebi bi za povjesničara bilo sasvim beznačajno to što je neki čovjek nekog dana odlučio otputovati iz Ura Kaldejskog u nepoznato, i je li to bio Božji poziv ili nije. Međutim, od trenutka kad je u povijesti tog čovjeka prepoznat »uzor«, »anticipacija« putu cijeloga naroda, put tog čovjeka, povijest tog čovjeka postaje važnom iznad svega, jer je riječ o povijesti »rodozačetnika«. Od tog trenutka ta povijest dobiva najvišu moguću vrijednost, posljednje i konačno značenje. Tako, dakle, u pripovijestima o Abrahamu nije riječ o povijesti u suvremenom smislu, nije riječ ni o pobožnim legendama, ni o samo mističnom putu ličnosti od izvanredne duhovne važnosti, nego o tome da se time narodu udahne dah, duh, život, svijest da ima »oca«, u kojem može prepoznati sebe samoga, s kojim se može poistovjetiti. Abraham je jamčio od Istoka do Zapada *jedinstvo* Izraela kao stvarnost i kao trajni zadatak. Iz te čežnje oblikovali su redaktori povijest Abrahamovu.⁴

5. Abraham – svjedok izvorne religije

Kakva je to baština? Prije svega, ona sadrži iskustvo koje mogu dijeliti i obrezani i neobrezani, jer Abraham može biti otac i jednih i drugih (Rim 4,9-12). Nadalje, Abraham može biti s pravom prepoznat kao izvrstan svjedok opravdanja vjerom (Post 15,6; Rim 4,1-8; Gal 3,6-9). Povrh toga, on je predstavljen i u Knjizi Postanka, u židovskoj tradiciji i u nekim tekstovima Novoga zavjeta kao preteča svih onih koji vjerno opslužuju Zakon (vidi Jak 2,18-23). Osim toga, on je otac Jišmaela i Izaka i obojicu jako voli. Strašno mu je bilo kad se morao odijeliti od Jišmaela i strašno mu je bilo kad je bio prisiljen žrtvovati »svoga jedinca Izaka kojega je volio«. Vrijedno je još jednom razmotriti ovu biblijsku primjedbu: Abraham je volio Jišmaela i od njega se odijelio samo zato jer je to od njega tražila Sara ali mu je Bog to zamjerio.

Abraham je prema tome »prethodio« Mojsijevu osobitu nauku, i nauku Isusa Krista i Muhameda. On je »izvorniji« ako bismo to mogli tako reći. On je svjedok

⁴ Pierre GIBERT, »Der allen gemeinsame Vater«, u: *Welt und Umwelt der Bibel*, br. 30, Stuttgart, 2003., str. 18–21.

religije u njezinu izvornom i čistom stanju, religije u kojoj su sjedinjeni elementi koje će kasnije predaje početi razlikovati. Dijalog među Židovima, muslimanima i kršćanima može sa svim prednostima poći od Abrahama jer ga svi smatraju svojim ocem ili svojim »rodozačetnikom«.

6. Čovjek spasenja unaprijed

Abraham je čovjek »skoka naprijed«, čovjek odlaska bez povratka, čovjek čina vjere u Boga koji ga šalje prema nepoznatu mjestu koje tek treba otkriti. Ovo temeljno iskustvo omogućuje mu da iziđe iz »ciklusa vječnog vraćanja« o kojem govore drevne religije. Ono oslobađa ljudsku dušu od njezine naravne težnje da traži put spasenja jedino u svijetu koji poznaje njegova prošlost.

Abraham je svjedok vjere koja stvara svoju sadašnjost i krči nepoznate putove prema budućnosti. Abrahamovoj religiji nije cilj opskrbiti se nepogrješivim sredstvima, da bi si osigurala spasenje. Za Abrahama je spasenje vrlo daleko, negdje daleko u budućnosti, nakon putovanja u zemlju koju jedino Bog poznaje po njezinu imenu. U tom pogledu Židovi, kršćani i muslimani imaju mnogo zajedničkog što mogu jedni drugima priopćiti, mnogo toga zajedničkog što mogu priopćiti i suvremenom svijetu.

7. Otac nemogućih pothvata

Na drugom mjestu, Abraham je otac nemogućnih pothvata. U vrijeme kad je dijalog nemoguć, Abraham nas uči da pronademo put do dijaloga i da vjerujemo u dijalog. Ovaj čovjek koji se uputio u daleku zemlju kad je već bio u poodmakloj dobi, imao je neuzdrmanu vjeru u budućnost, koja mu je omogućila da nadvlada prepreke i da se ne zaustavi suočen neizbježnim neuspjesima. On nam, dakle, može pomoći da pronademo putove dijaloga među svojom djecom.

Nitko ne može reći, očito je, kakav će oblik u budućnosti zadobiti taj dijalog među religijama, makar već postoje neki hrabri pothvati i pokušaji koji idu u tom smjeru. No, nitko ne može previdjeti neophodnu nužnost tog dijaloga. Tu je riječ o budućnosti našega svijeta i čovječanstva, osim ako ne želimo da važne odluke o našoj budućnosti ostanu u rukama stvaralaca i sijača terorizma, političkih demagoga ili razornog oružja. Postoji izlazak iz »mračne šume« o kojoj govori Dante u svojoj *Božanskoj komediji* (*Divina commedia*) i Abraham je jedan od vođa koji nam ga može pokazati.

8. Abraham u Kur'anu

Abraham nije otac samo židovskog naroda i kršćana nego i muslimana. Oni ga štiju pod imenom Ibrahim. U Kur'anu zauzima važno mjesto.

Za razliku od Biblije, koja posvećuje Abrahamu niz poglavlja u Knjizi Postanka (12 – 24), Kur'an ga se spominje od početka do kraja, na mnogim stranicama. Stoga treba pročitati čitav Kur'an da bismo vidjeli koje mjesto Abraham ili Ibrahim ima u Kur'anu. Kur'an ima zajedno s Biblijom opis posjeta Božjih glasnika Abrahamu.

8.1. Abraham, prvi »muslim«

Arap. riječ *muslim*, od koje je izvedena riječ musliman, znači »onaj koji se potpuno predaje Bogu«. Riječ *muslim*, koja etimološki dolazi od iste riječi kao i riječ *islam*, pojavljuje se u Kur'anu po prvi puta upravo u vezi s Abrahamom, odnosno Ibrahimom. Abraham je prvi monoteist, koji se sasvim povjerava Bogu: »Ja se predajem Bogu, Gospodaru svemira«, veli Abraham u Kur'anu (sura 2, 127–131). U Kur'anu Abraham predstavlja apsolutno predanje božanskoj svemogućnosti Alahovoj. Božja se volja očituje preko njega; paradoks ovog predanja Abrahamova Bogu je žrtva njegova sina. O tom prizoru Kur'an izvješćuje ovako: Abraham, odn. Ibrahim sanja kako žrtvuje svoga sina. Ujutro, pripovjedi ovaj san svome sinu koji se isto tako potpuno podvrgava volji Božjoj. Abraham postavlja čelo svoga sina prema zemlji, da bi Bogu dokazao posvemašnje predanje svog sina njemu. Upravo u taj tren Bog posreduje i prekida žrtvu (sura 37, 102–108).

Ovu simboličnu žrtvu Abrahamove vjere muslimani slave u *Mini*, kraj Meke. Drugi jedan spomen na Abrahama, na »Abrahamovu postaju« (to jest mjesto na kojem se Abraham držao uspravno), karakterističan je za Kur'an: za gradnje Ka'abe koju grade Abraham i Jišmael, legenda pripovijeda da se jedan kamen, na kojem se još danas vide utisci Abrahamovi, dizao i spuštao da bi tako omogućio Jišmaelu da njemu, svome ocu, prenese materijal za gradnju Ka'abe.

8.2. Abraham, preteča Muhameda

Abraham je prema islamu pralik Muhameda. Kur'an mu pridaje proročku funkciju. Njega smatra prvim imamom (vođom) čovječanstva: »Ja te, reče Bog, postavljam uzorom za sve ljude!« (sura 2,124). Vrlo čest izraz koji susrećemo u Kur'anu je izraz koji islam obilježuje kao »Abrahamovu religiju«.

Ova dva lika jedan drugoga prizivaju. Sličnost je među njima tako velika da je Kur'an zapravo gledao Muhameda u svjetlu Abrahama želeći tako islamu pripisati starost u odnosu na židovstvo i kršćanstvo. U tom smislu, Abraham je prema islamu prvi musliman, a Muhamed je onaj koji je svoj život oblikovao u skladu s Abrahamovim životom.

8.3. Posjet Božjih glasnika Abrahamu

Opis ovog prizora koji opisuju i Biblija (Post 18 – 19) i Kur'an (sura 11,69–82) omogućuje nam da postavimo dva različita Abrahamova portreta. Okosnica je ista: Bog se objavljuje, naviješta Izakovo rođenje, povijest Lotovu, Abrahamovo posredovanje za Lota, uništenje Sodome. Izvještaj u Kur'anu je znatno kraći, jer se Božja volja izravno priopćuje, bez nepotrebna govora Abrahamova. Bog nije prisutan u osobi jednoga od trojice glasnika, on govori kroz sva tri posjetitelja – Kur'an rabi izraz »Mi« .

Ljudska je dimenzija u Kur'anu prilično prikraćena. Razgovor je suvišan, nema opisa pripreme, nema pitanja i odgovora ... Kad Abraham pokušava posredovati da zaštiti Lota, anđeo mu odgovara »Abrahame, pusti to. Došla je odluka Božja. Ono što im se dogodi ne može se ne dogoditi« (Sura 11,46). Kur'an je trjezniji, jer ide odmah na bitno.

Nakon ovoga prikaza, svatko može više cijeniti biblijski izvještaj o Abrahamu u Knjizi Postanka ili onaj islamski u Kur'anu. Ima ih koji imaju više sklonosti za Boga Biblije i za njegov diskretni i familijarni način postupanja s Abrahamom, dok će drugi biti fascinirani Bogom kojega opisuju Kur'an.

Abraham je idealni lik da uspostavi dijalog između tih triju velikih svjetskih religija. »Ne shvaćate li? Abraham nije bio ni Židov ni kršćanin, on je bio hanif, potpuno posvećen Bogu« (Sura 3,66–67).

Zaključak: Abraham u međureligijskom dijalogu

Drugi vatikanski koncil deklaracijom »Nostra aetate«, deklaracijom o odnosu Crkve prema nekršćanskim religijama, preporuča nam da »razborito i s ljubavlju putem razgovora i suradnje sa sljedbenicima ostalih religija, svjedočeći kršćansku vjeru i život, priznajemo, čuvamo i promičemo ta duhovna i moralna dobra kao i te socijalno-kulturne vrijednote« (NA 2) koje su nam zajedničke. U »Nostra Aetate« broj 3 koncilski oci pozivaju »sve da se, zaboravivši što je bilo (u prošlosti), iskreno trude oko međusobnog razumijevanja i da zajednički štite i promiču socijalnu pravdu, čudoredna dobra, mir i slobodu za sve ljude«. U broju 4 pak to isto se od nas traži u odnosu na Židove: »Crkva ne može zaboraviti da je po onom narodu, s kojim se Bog udostojio iz svog neizrecivog milosrđa sklopiti Stari savez, primila objavu Staroga zavjeta i da je hrani korijen dobre masline u koju su ucijepljene grane-divljake narodâ. Jer, Crkva vjeruje da je Krist, naš mir, križem pomirio Židove i narod i oboje u sebi učinio jednim.«

»Crkva ima također neprestano pred očima riječi apostola Pavla o svojim sunarodnjacima, kojima 'pripada: posinjenje i Slava, Savezi i zakonodavstvo, bogostvojenje i obećanja; njihovi su patrijarsi, od kojih potječe Krist po tijelu' (Rim 9,4-5), sin Djevice Marije. Sjeća se također da apostoli, temelji i stupovi Crkve, a i

mnogi od onih prvih učenika koji su navijestili Kristovo evanđelje svijetu potječu od židovskog naroda«

»Kad je dakle kršćanima i Židovima zajednička tako velika duhovna baština, ovaj Sveti Sabor želi gajiti i preporučivati međusobno poznavanje i poštivanje jednih i drugih, koje se zadobiva osobito biblijskim i teološkim studijem i bratskim razgovorima.«

Nakon 11. rujna 2001., nakon političke krize s tolikim atentatima u izraelsko-palestinskim odnosima, danas se međureligijski dijalog čini skoro nemogućim. Međutim, kolikogod međureligijski dijalog ljudima današnjice izgleda nemoguć, Bog nas neumorno poziva na taj dijalog, a on će nam za ostvarenje tog dijaloga dati milost, jer kod njega ništa nije nemoguće (usp. Lk 1,37).

Abraham je upravo čudesni lik koji štiju sve tri velike svjetske religije: židovstvo, kršćanstvo i islam. Abraham nam stoga može biti vođa na putu međusobnog upoznavanja i boljeg razumijevanja.

Abraham može primiti, ugostiti tri religije koje štiju Abrahama kao svoga oca, kao što je primio, ugostio tri nepoznate osobe u Mamre. On je doista »otac«, hebrejski: *'ab*, otac velikog mnoštva narodâ, razasutog po cijeloj kugli zemaljskoj. Njega štiju kao oca Židovi, kršćani i muslimani. Židovi i muslimani ga štiju kao svoga »rodozačetnika« po krvi, a mi kršćani kao svoga oca u vjeri. On se pojavio prije Mojsija, Isusa i Muhameda.

Istina, svaka se od spomenutih velikih svjetskih religija poziva na Abrahama na svoj način i koji puta razlozima koji su u pojedinim religijama različiti, dapače suprotstavljeni. Međutim, prije negoli na čemu inzistiramo i ističemo razlike, potrebno je ukazivati na njihovo zajedničko abrahamitsko podrijetlo. Postoji među nama prava zajednička »baština«.

Summary

ABRAHAM OUR FATHER IN FAITH

History, Belief and Theology

In this article, the author presents Abraham's life, his character and work. The author firstly deals with the historical aspect of Abraham's emergence on the Biblical scene and then with his significance in the history of the God's people, Israel in the Old Testament. The author then broadly analyses Abraham's calling, highlighting his faith and trust in God. Furthermore, the author shows how God appears in Abraham's life, how he communicates with him directly (earlier texts) and yet again through his messengers – angels (later texts). God adapts to human methods of communication. To illustrate, the author describes the scene where God appears to Abraham in the figure of »three« and promises the birth of his son Isaac.

The author dedicates a special chapter to Israeli history which can already be felt in Abraham's life: Israeli history during the time of Abraham is anticipated through the journey from Ur Kasdim to Canaan (exodus from enslavement in Babylon) to Egypt and then exodus from Egypt to Canaan and their settling in the Promised Land. Abraham became the symbol of unity of the Israeli nation despite their internal (tribal) divisions.

The author then analyses Abraham as a witness of original religion. In Biblical texts, Abraham is the forefather of all those who believe, he becomes of the »father of faith« of all who he is not the »father by blood«. Abraham is a man of salvation in advance, a man leaving without return, a man of action through faith, a father of possible and impossible missions and as such even today he is an idol for inter-religious understanding.

In conclusion, the author describes Abraham's figure in the Kur'an. The Kur'an mentions Abraham (Ibrahim) in several places. For the Kur'an, he is the first Muslim, the first man who completely gave himself to God and in that regard was Mohamed's forefather. The author concludes the article highlighting Abraham's significance to inter-religious dialogue today.

Key words: *Abraham, Abraham and history, religion and history, Biblical notion of history, Abraham in the Bible, Abraham a man of faith, Abraham an idol for believers, Abraham in the Kur'an.*